

PRIKAZ

MILAN PODUNAVAC (UR.)

DRŽAVA I DEMOKRATIJA

Službeni glasnik i Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu,
Beograd, 2010, str. 539.

Milan Podunavac (ed.), *State and Democracy*, Službeni glasnik i Fakultet
političkih nauka Univerziteta u Beogradu, prevela Gordana Ristić,
Beograd, 2011, pp. 671.

U bogatoj riznici modernih i savremenih političkih ideja teško je naći pojmove o kojima su politički mislioci više raspravljali kao što je to slučaj sa pojmovima države (poretka) i demokratije. Razume se, izazovan je svaki pokušaj da se u nepreglednom prostranstvu različitih normativnih tradicija, počevši od Bodena, pa do Rolsa, pronađe tačka minimalnog teorijskog konsenzusa o njihovom značenju. Ipak, nekoliko stvari se čine neupitnim. Prvo, država je autohtono moderan tip političkog poretka, najvredniji evropski izum, koji je u poslednja tri veka potisnuo sve predmoderne forme političke zajednice. Drugo, premda u većem delu istorije nije bila prvi odgovor na pitanje “zašto se pokoravamo?”, demokratija je, posebno tokom prošlog veka, postala najčešća formula legitimisanja političke vladavine. Treće, i pored toga što se može steći utisak da „živimo u svetu u kome nas demokratija okružuje kao vazduh” (Harison 2004, 10), problem vrednosti demokratije danas je gotovo jednako aktuelan kao i u vreme njenih prvih koraka, pre više od dva milenijuma. U trenutku kada demokratski ideal dobija novi zamah zahvaljujući revolucionarnim dešavanjima u državama arapskog sveta, ali isto tako gubi dah u bici sa podivljalom ekonomskom krizom u tzv. „starim demokratijama”, svaka studija koja namerava da osnaži normativno poverenje u „drugi najbolji poredak” više je nego dobrodošla. Naročito ukoliko iza takve namere stoji kompetentna grupa akademskih delatnika kao u slučaju zbornika *Država i demokratija*.

Već prvim pregledom sadržaja zbornika jasno je da se radi o ambicioznom poduhvatu. Zbornik, uz predgovor urednika Milana Podunavca, sadrži 31 prilog uglavnom domaćih politikologa, „pojačanih” sa nekoliko zvučnih imena iz regionalnog, evropskog i američkog politikološkog diskursa. Tekstovi su, bez mnogo eksperimentisanja u pogledu strukture,

organizovani oko četiri noseće teme: država i demokratija; konstitucionalizam i demokratija; konsolidacija demokratije; država i demokratija u Srbiji; globalizacija i demokratija. Čitaocima se nudi oprobana kombinacija teorijskih i deskriptivnih analiza u kojima se odnos države i demokratije izučava iz perspektive različitih škola i tradicija, kao što su: konstitucionalizam, liberalni egalitarizam, liberalni nacionalizam, marksizam, multikulturalizam, institucionalizam, teorija racionalnog izbora. Ovakav konvencionalni pristup urednika je razumljiv ukoliko u obzir uzmemo širinu naslovne teme. Međutim, mišljenja smo da je raspored tekstova po tematskim celinama mogao biti bolje organizovan, bez usiljenog ujednačavanja broja priloga po poglavlju. Tako, na primer, ne postoje ubedljivi razlozi da se, inače, odlični prilozi Aleksa Lihtenštajna (*Alex Lichtenstein*) o istoriji rasne politike u SAD i Livie Kardum (*Livia Kardum*) o vajmarskom parlamentarizmu svrstaju u odeljak „Demokratija i globalizacija”. Isto važi i za tekst Slaviše Orlovića „Izazovi reprezentativne (predstavničke) demokratije” koji je uvršćen u tematsku celinu „Država i demokratija u Srbiji” iako se ne bavi kontekstualnom analizom predstavničke demokratije u Srbiji. U konceptualne primedbe spada i prigovor da bi, s obzirom na sadržaj većine tekstova u trećem poglavlju (Konsolidacija demokratije), ovom delu zbornika više odgovarao naziv „Demokratija i ekonomija”. Navedeni propusti se donekle mogu opravdati imajući u vidu težinu uredničkog posla u situaciji kada se na stolu nalaze prilozi velikog broja autora. Mnogo važnije od neizbežnih konceptualnih manjkavosti jeste pitanje: da li zbornik ima šta da ponudi u sadržinskom smislu? Detaljan prikaz svih tekstova i izloženih argumenata, naravno, iziskuje daleko veći prostor. Stoga ćemo se u nastavku baviti isključivo načelnim pregledom ključnih argumentacijskih linija unutar tematskih oblasti i to onim redosledom koji prati strukturu zbornika.

U prvom tematskom bloku (Država i demokratija), sažeto rečeno, traga se za odgovorom na pitanje - šta je dobro u demokratiji? Uvodni tekstovi nude dobar uvid u ambivalentnu prirodu odnosa između demokratije, političkog poretka i političke moći, počevši od priloga koji zastupaju *mainstream* tezu da je moderna demokratija nužno državno centralizovana (M. Podunavac; V. Pavlović), preko stava da država nudi bitne, ali ne i dovoljne pretpostavke za (nepretencioznu) demokratiju (Dž. Kin), pa do zanimljive kritičke analize Abensurovog shvatanja demokratije kao zajednice građana protiv države (D. Lalović). I pored široke palete normativnih odbrana demokratije, utisak bi bio potpuniji da su autori imali više sluha za propitivanje mogućnosti alternativnog demokratskog delovanja. S tim u vezi, valja istaći da prvom poglavlju, i uopšte celom zborniku, nedostaje snažnija kritička refleksija dometa predstavničke demokratije. U tekstovima koji se neposredno bave ovim pitanjem,

veća pažnja se posvećuje manje-više prevaziđenom (*pro et contra*) razvrstavanju dobrih i loših strana koncepta političkog predstavljanja nego aktuelnim teorijskim raspravama o tzv. post-predstavničkoj demokratiji. Zbornik je tako ostao nedorečen u odnosu na sve učestaliju pojavu artikulisanja političkih zahteva izvan konvencionalnih kanala predstavničke demokratije.

Drugi tematski blok (Konstitucionalizam i demokratija) posvećen je odnosu međuzavisnosti principa demokratske legitimnosti i liberalnog konstitucionalizma. Pored klasičnih argumenata o normativnoj nadmoći konstitucionalizma naspram demokratske vladavine (V. Stanovčić), u poglavlju se izlaže i gledište o „prirodnoj vezi demokratije i konstitucionalizma” (100). Zasluge za ovaj drugi argumentacijski pravac idu na račun Urliha Projsa (*Ulrich Preuss*) čiji tekst na ubedljiv način demonstrira poziciju demokratskog (političkog) konstitucionalizma. S obzirom da „Mi narod” nije ništa drugo do „društenopolitička konstrukcija koju uspostavlja ustav” (101) sledi da je primarna funkcija ustava konstituisanje političke organizacije, a ne ograničavanje vlasti, kako se uobičajeno tvrdi. Projs se analitički ograničava na trenutak nastanka ustava, bez namere da problem dodatno usložnjava „uvođenjem u igru” kontekstualno specifičnih kvaliteta društva u kojem se odigrava proces konstitutivne transformacije ogoljene moći mnoštva. Razume se, ustav ne kreira konstitutivne nadležnosti i ovlašćenja u moralno i politički praznom prostoru. Na to nas podsećaju prilozi o brojnim kontekstualnim izazovima pred kojima se može naći čin demokratskog samokonstituisanja. Lidija Basta Flajner (*L.B. Fleiner*) tako upozorava na pogubne učinke liberalnog imperijalizma i postmoderne politike veštačkog građanja nacija, Tomas Flajner (*Thomas Fleiner*) opominje da se demokratska legitimnost u multikulturalnim društvima može postići jedino ako se „različitost prepozna i prizna kao specifična politička vrednost” (183), dok Nenad Dimitrijević otvara važnu temu rekonstitucije kolektivnog identiteta onih političkih zajednica čija je neposredna prošlost obeležena masovnim kršenjem prava na život i osnovno ljudsko dostojanstvo.

Treći tematski blok (Konsolidacija demokratije) najpre nam donosi dva teksta o perspektivama demokratske konsolidacije balkanskih društava (J. Teokarević; J. Seroka). Radi se o deskriptivnim analizama ograničavajućih faktora na putu ka punoj demokratizaciji ovdašnjih političkih sistema, iz vizure dobro poznatih *freedom house* kriterijuma. Premda su u pitanju dobre i pregledne komparativne studije, šteta je što u njima nije bilo mesta i za problematizovanje samog koncepta merenja, odnosno stepenovanja kvaliteta demokratije. U ostatku poglavlja, odnos države i demokratije posmatra se iz ugla političke ekonomije. Primenjujući model korporativnog upravljanja na političke odnose, Dušan

Pavlović poručuje da politička nauka ima šta da nauči od ekonomske nauke, posebno u pogledu kontrole onih koji upravljaju/vladaju. Tekst Svetlane Adamović je još optimističniji u zaključku da postoji linearna veza između političke demokratije, društvene odgovornosti i ekonomskog razvoja. Na drugoj strani terena nalazi se Kris Sparks (*Chris Sparks*) koji pledira za postavljanje jasnih granica između ekonomije i političke zajednice. Očekivalo se da će tekstovi iz ove branše u većoj meri „uhvatiti momenat” globalne dužničke krize sa kojom se, gotovo sinhrono, odigrava proces uzurpacije demokratskih institucija. Nema više bilo kakve sumnje, aktuelna ekonomska previranja stvorila su novo polje egzistencijalne neizvesnosti i negativnog konsenzusa koji na najgrublji način nipodaštava demokratske tekovine političke moderne. Verujemo da je o tome trebalo više govoriti.

Četvrti tematski blok (Država i demokratija u Srbiji) je zamišljen kao deo zbornika u kojem će opšti teorijski koncepti iz prethodnih poglavlja dobiti svoje kontekstualno usidrenje u tranzicionom iskustvu Srbije. Ako izuzmemo priloge Radmile Vasić o konstitucionalnim deficitima demokratske tranzicije u Srbiji i Čedomira Čupića o kulturno-etičkim pretpostavkama oblikovanja demokratskog identiteta u tranzicionim društvima, ostali tekstovi malo toga imaju da ponude. Uglavnom se radi o „suvim” deskriptivnim člancima bez neophodnog teorijskog okvira. Ovo posebno važi za tekst Jovana Komšića „Paradoski tranzicione države i demokratije u Srbiji” u kojem se otvaraju mnoge teme, bez dubljih elaboracija, kao i za tekst Dušana Pavlovića „Poštovanje ljudskih prava u Srbiji iz perspektive evropske konvencije o ljudskim pravima” koji je informativan, ali pati od nedostatka inventivnosti.

U poslednjem tematskom bloku (Globalizacija i demokratija), najopštije rečeno, ispituje se kako globalizacija utiče na karakter odnosa države i demokratije u savremenosti. Noseći tekst ovog poglavlja pripada Vučini Vasoviću. U njemu se prikazuju različite interpretacije uticaja koji „orkan globalizacije” ima na transformaciju moderne nacionalne države i ustavne demokratije. Tekstovi ostalih autora dodatno izoštavaju problem. Akcenat se stavlja na poznatu dilemu: da li je demokratija moguća izvan tradicionalnog koncepta države, posebno ako imamo u vidu pokušaje da se demokratija utemelji na nadnacionalnom osnovama, kao u slučaju Evropske Unije. Uočavajući paradoks merenja demokratskih postignuća na nadnacionalnom nivou uz pomoć (nacionalnih) liberalno-demokratskih principa, Miodrag Jovanović i Slobodan Samardžić svoje zaključke, ipak, koncipiraju u granicama državo-centričnog razumevanja demokratije.

Kada se podvuče crta, može se reći da je zbornik opravdao očekivanja. Ono što je najvažnije, izbeguta je opasnost da zbornik postane svaštara bez

mного смисла и унутрашње логике. Наравно, било би претенциозно тврдити да је сваки његов део једнаког квалитета. У крајњем случају, то се и не може очекивати од издања овог обима. Сасвим је довољно то што се читаоцима оставља довољно простора да направе свој избор текстова у складу са интересовањима и теоријским темпераментом. ¶

NIKOLA BELJINAC

CITIRANA LITERATURA

Harison, Ros, *Demokratija*, Clio, Beograd, 2004

Podunavac, Milan, *Država i demokratija*, Službeni glasnik i Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2010